

Några forngravar i Laihela.

I samband med förberedelserna för en landskapshistorik över Syd-österbotten verkställdes under åren före kriget ett antal systematiska utgrävningar på några viktigare, tidigare kända fyndställen och på sådana platser, som kunde väntas giva ökad kunskap om landsändans forntid. I finansieringen deltog ett flertal institutioner, bland vilka främst må nämnas föreningen »Vaasan Entiset Lyseolaiset r.y.» De tillbuds stående medlen voro tack vare denna förenings vällyckade penninginsamling rikligare än vad för förhistoriska undersökningar i vårt land i allmänhet kan förfogas över, och även resultaten voro synnerligen tillfredsställande och tillförde oss ett icke oävet nytt forskningsmaterial. Fältarbetena, vilka planeligt utfördes under lustret 1935—39, stodo under ledning av Nationalmuseets förhistoriska avdelnings föreståndare, sedermera e.o. prof. A. Åyräpää, vilken dels själv ledde grävningarna, dels dirigerade de olika arbetsgrupperna. Författaren, vilken bereddes förmånen att få deltaga i dessa arbeten, fick på sin lott bl.a. ett antal gravrösen i Laihela (fi. Laihia). Sammanlagt hann jag i olika delar av socknen undersöka 18 gravar från olika tider.

Tyvärre har kriget vållat en paus i bearbetningen av det insamlade materialet, men då ett tillfälle därtill erbjudit sig, vill jag inte underlåta att framlägga en del av de gjorda iakttagelserna. Genom att vänta på freden kunde man måhända få möjlighet att belysa dem mångsidigare, åtminstone en närmare redogörelse för själva fyndföremålen är än så länge utesluten. De nedan beskrivna fornlämningarna och fornfynden äro dock av sådant slag, att de äga sitt stora intresse, även utan att man framlägger alla eventuella paralleller i de nu oåtkomliga museisamlingarna.

Laihela är vår på gravrösen rikaste socken.¹ De äldsta äro från bronsåldern, de yngsta från slutet av merovingertiden. Alla rösen, i vilka järnåldersföremål blivit tillvaratagna, ligga i den nuvarande huvudbygden längs Laihela å (fi. Laihianjoki). Dessa rösen äro i allmänhet tämligen

¹) De fasta fornlämningarna i socknen äro förtecknade av *E. Chydenius*, *Muinaisjäännöksiä Korsholman kihlakunnassa*, hskr. i NM:s top. arkiv och *J. R. Aspelin & Th. Schwindt*, *Kiinteitä muinaisjäännöksiä Laihiällä*, 1896 & 1899, hskr. i NM:s top. ark. Båda förteckningarna hava dock mycket bristfälliga orienteringsuppgifter.

stora, runda och uppbyggda av stora stenar, oftast kring en jordfast mittsten. I de nuvarande utbyggnaderna i socknens västra och södra delar finnes ett stort antal gravrösen. De ligga ibland ensamma, men oftast i grupper på ett tiotal. Utseendet varierar mycket. I majoritet äro de kretsrunna kumlen med fotkedja av lätt burna klumpstenar, men nästan alltid förekomma de tillsammans med mera oregelbundna och mindre rösen. Dessa kunna ibland vara helt låga och bestå av blott ett enda stenlager, ibland blott av en kantsättning. Två av kumlen äro genom fynd daterade till bronsålderns yngre del,¹ men från de övriga finnas inga fynd.

I allmänhet räknar man med att alla dessa rösen tillhöra bronsåldern² eller påbörjas de vår arkeologis strykpojke, den förromerska järnåldern. Det är likväl allt skäl att undvika kategoriska dateringar. I rösen från kustsocknar längs Bottniska viken ha gjorts fynd från järnåldern,³ och längs Sveriges bottniska kust, där förhållandena förefalla vara ganska lika våra, ha i de s.k. kuströsen gjorts fynd t.o.m. från vikingatiden.⁴ Angående rösenas inbördes ålder göres i allmänhet gällande att de större och regelbundna vore äldre än de små och oregelbundna.⁵ Förhållandena i Österbotten tala dock ej för ett sådant antagande. Tvärtom utvecklar sig järnålderns gravform från kumlen och någon nivåskillnad mellan de olika gravformerna kan man inte observera. Kanhända skillnaden snarare beror på sociala förhållanden.

Riitasaari.

Riitasaari är en moränkulle kring bergstomme, på tre sidor omgiven av Kotoneva och Riitaneva mossar.⁶ Kotoneva ligger drygt 25 m över nuvarande havsnivå, och kullen höjer sig 3—5 m över mossen.⁷ Längs

¹) *A. Hackman*, Die Bronzezeit Finnlands, FFT XVII, s. 387 f.

² Jfr t.ex. *A. M. Tallgren*, Suomen muinaisuus, fig. 65, där samtliga österbottniska rösen av detta slag äro betecknade som tillhörande bronsåldern.

³ *L. H. Sandelin*, Arkeologisk och historisk beskrifning öfver den svenskspråkiga delen af Pedersöre härad, FFT XIV, s. 37 ff. och *A. Hackman*, Die ältere Eisenzeit in Finnland, 1905, s. 72 f., 94 f.

⁴ *E. Bellander*, Gästriklands järnåldersbebyggelse I, Från Gästrikland 1938, s. 133 ff. *E. Olsson*, Översikt av de fasta fornlämningarna i Ångermanland, Fornvännen 1914, s. 62 ff. *G. Hallström*, Norrbottens län, Sverige VI, s. 851 ff. *G. Hallström*, Bronsåldersfynd i Norrland, Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift 1917, s. 200 ff.

⁵ *E. Bellander*, op. cit., s. 142 och *N. Cleve*, Kimitobygdens forntid, Kimitobygdens historia I, s. 13.

⁶ Fägelvägen 8,3 km i SV från Laihela kyrka.

⁷ Nivelleringen utfördes i samband med grävningarna och utgick från Tyllijoki. Senare konstaterades att avvägningsstuben var ojusterad, varför felmarginalen kan vara ± 1 m.

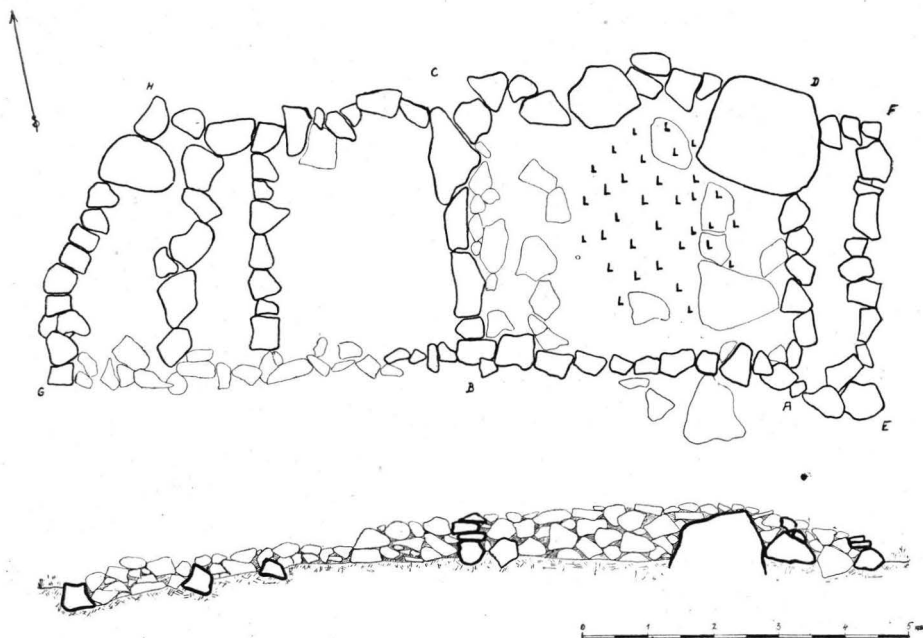

Fig. 1. Plan och snitt av Riitasaariröse.

randen av Kotoneva, med utblick åt söder över denna, ligga 8 stenrösen. Fyra av dem äro ordinära gravkummel, sammankastade av medelstora stenar kring ett eller flere jordfasta moränblock. Två av dessa undersöktes; i det ena anträffades brända ben, i det andra ingenting att tillvarata, något som tyvärr är blott alltför vanligt i rösen av detta slag. Något tiotal meter österom dessa ligga tre rösen på sluttningen mot mossen. De äro drygt $1\frac{1}{2}$ m breda och 4 à 5 m långa. Ett av dessa undersöktes; några fynd gjordes ej och det föreföll som om det alls ej vore fråga om gravrösen.

Högre uppe på sluttningen, 4,5 m över mossens yta och c. 10 m från de senast omtalade rösena, ligger det röse som gav anledning till undersökningarna på Riitasaari (fig. 1). Det är rektangulärt och mäter 13 m i öster—väster och 4,5 m i norr—söder. Kanterna äro lagda av på varandra radade mindre stenar och stiga tämligen brant upp, utan att dock hava karaktären av mur. I sydösthörnet, där nivåskillnaden mellan markytan och rösets överyta är störst, är kanten brantast. Rösets överyta är tämligen plan och följer markytans svaga lutning mot väster, blott ungefär vid rösets mitt märkes ett brantare hack. Överhuvud befanns röset vara uppbyggt av tämligen små stenar, på ytan av huvudstorlek och mindre, mot botten större, knappt någon dock mer än en mansbörda. I östdelen

funnos två jordfasta stenar och i väster slutade röset mot en större häll. I detta röse, likasom även i ett av de övriga i samma backe, fanns en myckenhet röda sandstensflak. De voro kringslängda över rösets yta, utan någon konstruktiv andel i rösets byggnad. Sandsten synes ej förekomma i moränen i den närmaste omgivningen, och den närmaste fyndighet ortsbefolkningen känner till befinner sig c:a 10 km fågelvägen från Riitasaari. En mer än vanlig omsorg tyckes sålunda vara nedlagd på stenvalet.

Röset var i någon mån jordblandat. På ytan fanns ett ganska tjockt mullager, men sedan detta avlägsnats, gapade mellan stenarna tämligen stora springor. Möjligt är att mullen är av sekundärt ursprung. I rösets konstruktion kunde två delar tydligt skiljas från varandra: en högre östdel och en något lägre och smalare västdel. Östdelen avslutades av en omsorgsfullt radad vägg. Inom västdelen kunde iakttagas tre tvärrader av stenar. De båda västligare, vilka för övrigt ej voro fullt regelbundna, framträdde först i rösets bottenlager, medan den östligaste tvärväggen var skönjbar redan i rösets övre del. Även i östdelen funnos i bottenlagret två tvärsträngar, av vilka isynnerhet den östligare var regelbunden. Det föreföll som om delen ABCD var den ursprungliga, och att delarna ADFE och BGHC tillbyggs senare. Den ovan omtalade terrassen i rösets yta låg c:a 1 m västerom tvärväggen BC. Inom delen ABCD hittades ganska rikligt med brända och rensköljda ben, kringströdda bland stenarna, huvudsakligen i de övre lagren. De övriga kamrarna voro däremot tomma på fynd. I östdelen hittades dessutom en på en plansida konkavt nött malsten av grov grå sandsten.¹

Intet av de undersökta rösen innehöll sålunda något daterande föremål. Benskärvorna voro rensköljda, vilket plägar vara kännetecknande för gravar från bronsåldern. Den avvägda höjden ger ju blott en bakre tidsgräns. Gravgruppens läge för tanken till den förkristliga tiden, då ju de högre liggande utbygdernas gravar i allmänhet antagas höra till en tid, då den nuvarande huvudbygden kring Laihela å med sina minnen av järnåldersbebyggelsen ännu låg under vatten. De runda rösen ge ej genom sin konstruktion någon hållpunkt för tidsfästningen, då ju liknande gravar inom socknen givit fynd från såväl yngre bronsåldern som järnåldern. Någon exakt motsvarighet till det avlånga röset finnes ej i Finland. Från Dragsfjärd beskriver dock V. Högman ett rektangulärt röse med tvärsträngar, men då detta röse undersöktes redan år 1886, är det givet att uppgifterna äro tämligen knapphändiga och föga att bygga på.² Avlånga

¹ Om bruket att sätta malstenar i gravar se *Erik Bellander*, Bålrösen — offerrösen, Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg 1938, s. 98 f.

² *N. Cleve*, Kimitobygdens forntid, Särtryck ur Kimitobygdens historia, del II 1, Åbo 1942, s. 13.

rösen äro ej ovanliga längs Bottenhavets kuster, varken på den östra eller den västra sidan, men tyvärr äro ganska få av dem tillsvidare undersökta. I Laihela finnes, utom det nu beskrivna och det nedan omtalade i Murhaasto, ytterligare ett tiotal gravar av detta slag, Tallgren omnämner några i Rimito,¹ i Pedersöre härad äro de ej ovanliga², och en mindre flyktig gränskning av arkivmaterialet, än vad jag nu kunnat utföra, skall säkert giva uppgifter även om de mellanliggande nejderna.³ Som ett allmänt drag kan anföras, att de avlånga rösen förekomma på lägre nivåer och i grupper tillsammans med runda rösen. Förhållandet är sålunda i vårt land detsamma som vid Sveriges östkust.⁴

Det hittills bäst kända avlånga röset är det som Tallgren undersökt på Lähteenmäki i Eura,⁵ och Riitasaariröset har onekligen ett visst släktttycke med detta. Den långsträckt formen, de parallelepipediska stenläggningarna, uppdelningen i en central anläggning och ett annex, användningen av flata hållar och eventuellt sammanställningen bränt och obränt lik i samma grav, äro alla föga vanliga företeelser, vilka förekomma i båda de berörda fallen. Det förefaller mig mer än troligt, att båda gravarna tillhöra samma tidsperiod, slutet av bronsåldern eller århundradena närmast före Kristi födelse.

Tvärsträngarna i Riitasaariröset föra tanken till »Tarandgravarna» söderom Finska viken. Något direkt samband existerar troligen inte, men ett gemensamt ursprung är måhända ej uteslutet.⁶

Murhaasto.

I juli 1938 undersökte jag några gravar i Murhaasto utmark. Murhaasto ligger i Keskikylä drygt 5 km i SW från byns centrala del. De ifråga-

¹ A. M. Tallgren, Nya fornfynd och fasta fornlämningar, FM 1919, s. 15.

² L. H. Sandelin, Arkeologisk och historisk beskrivning öfver den svenskspråkiga delen av Pedersöre härad, FFT XIV.

³ Lappi Å.I., Kivikylä, Kirkonlaattia, Tallgren, FFT XXIII: 4, s. 185 f.; Sideby, Ömossa, Suomi II: 9, s. 97.

⁴ Angående avlånga stengravar i Sverige se E. Olsson, Översikt av de fasta fornlämningarna i Ångermanland, Fornv. 1914, s. 62, E. Bellander, Gästriklands järnåldersbebyggelse, Från Gästrikland 1938, s. 139 ff.

⁵ A. M. Tallgren, Muutamia uusia muinaislöytöjä ja kaivauksia, SM 1918, s. 18 ff.

⁶ Angående Tarandgravarnas härkomst se H. Moora, Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. II, Opetatud Eesti Seltsi toimetused XXIX, Tartu 1938, s. 19 och A. Vassar, Drei Steinkistergräber aus Nordestland, Opetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1937, s. 304 ff. Om en liknande gravanläggning från bronsåldern i Uppland se Sven Drakenberg och Karl-Alfred Gustavsson, Ulleråkers slott, Studier tillägnade Gunnar Ekholm 1938, s. 204 ff., och B. Nerman, Zur Frage der Entstehung der estnischen Steinpflasterungsgräberfelder, Senatne un mäksla 1938, I, s. 95 ff.

varande gravrösen ligga dels på kommunens, dels på jordbrukaren Matti Lehtolas mark på en jämn sandmo, just där den börjar sakta slutta mot de av Sahaluoma bäck genomflutna leråkrarna. Genom gravgruppen löper en gammal, knappt körbar väg. Invid samma väg 2 à 3 km mot NW ligger Peltomaa rösgroup, där under förra århundradet två knivar från yngre bronsåldern anträffades.¹ Även i sydöstlig riktning längs vägen finnas grupper av gravrösen.

Den nu berörda gruppen omfattar sju rösen. Två äro regelbundet runda av den normala typen, något över 11 m i diameter med spår i mitten av nyfikna människors iver. Fyra äro små och låga, 3—5 m tvärsöver, och bestå av blott ett eller två lager lätt burna stenar. Av dessa undersökte jag två. Det ena innehöll ganska rikligt med brända och rensköljda ben inmängda i den rena bottensanden, medan det andra var tomt. Samtliga dessa rösen ligga i en omkrets av 125 m. Ytterligare 125 m västerom det västligaste av dessa ligger ett avlångt röse, det intressantaste inom gruppen.

Röset mäter i öster—väster drygt 9 m och i norr—söder på det bredaste stället 3,5 m. Det avslutas i väster av en utåt avsmalnande, stor jordfast sten, som delvis ligger utom röset, medan den något lägre östdelen är avrundad. Även här finnes en, dock helt inom rösets kontur liggande, jordfast sten. Längs långsidorna och den östra kortsidan begränsas röset av en mycket regelbunden rad av på kant ställda meterstora och något mindre stenar. Blott på ett par ställen var raden avbruten, men de felande stenarna hade stjälpit och lågo strax utanför sin ursprungliga plats. Innanför denna kantsättning lågo på ytan mest huvudstora och mindre stenar. Röset var på tre ställen omrört, och skattsökarna hade åtminstone på två ställen nått ända till botten.

Vid utgrävningen framgick att röset var helt utan jordblandning. Den inre stenfyllningen, vilken vid återställandet befanns jämt fylla röset i höjd med kantstenarnas övre yta, bestod mot botten av något större stenar än vid ytan, dock knappast större än en mansbörda. I rösets östdel konstaterades två koncentriska ovala stensättningar, den yttre på tre sidor sammanfallande med rösets yttre kontur. Den inre, vilken bestod av hållartade granitblock, anslöt sig i öster till den ovan omtalade jordfasta stenen (se fig. 2).

Inga föremålsfynd gjordes, däremot funnos brända ben på tre ställen. Den inre stenringen innehöll ej ens sådana, varför man med beaktande av att denna bör anses som gravanläggningens centrum, måste antaga att liket nedlagts obränt. I mellanrummet mellan de båda ringarna anträffades brända ben på två ställen. Det torde ej vara görligt att bestämma, huru-

¹ A. Hackman, Die Bronzezeit Finnlands, FFT XVII, s. 387 f.

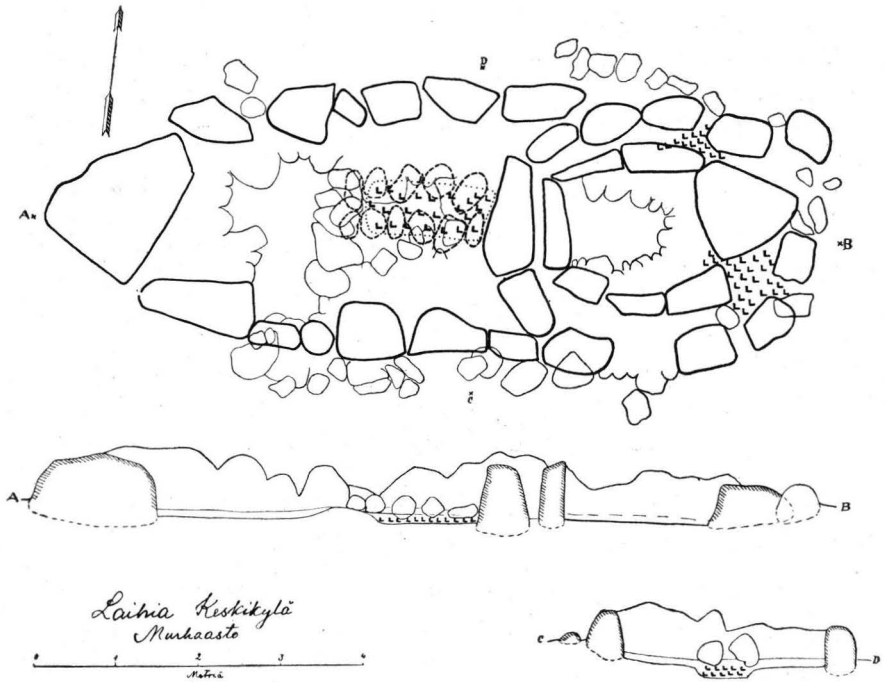

Fig. 2. Plan och snitt av röse i Murhaasto.

vida det rör sig om människo- eller djurben. Utanför den yttre ovalen, omedelbart intill denna i rösets västdel hittades likaså brända ben. De voro tämligen sköra och gulaktiga, men väl sköljda. Skörheten, vilken är vanlig i till bronsåldern daterade gravar och särskilt framträder vid jämförelse med brandgravar från järnåldern, låter en förmoda att det föreligger någon skillnad i likbränningsintensitet under de olika perioderna. Den sistnämnda bensamlingen anträffades i en 10—20 cm djup nedsänkning i den naturliga marknivån. Denna var 175 cm lång i öst—västlig riktning och 70 cm bred, och täckt med två rader tydligt avsiktligt lagda stenar.

De båda ovalerna i östdelen voro påtagligen byggda före den övriga delen. Detta synes tydligast i fogen mellan den yttre ovalen och den norra långväggen i västdelen. Även i sydväggen kunde man lägga märke till att en mindre sten anslöt sig till ovalen, liksom om den fogats in mellan två byggnadselement. Då kantsättningen likväl i de båda delarna var uppbyggd av så likartade stenar, och den inre stenfyllnaden i dem båda var av samma slag, kan man i ingen händelse antaga någon större tidskillnad mellan de båda byggnadsperioderna. Det förefaller som om samma byggherre uppfört dem båda, måhända i ett sammanhang. De båda ovalerna i öständan äro med säkerhet samtida. Den inre kret-

sens stenar äro alls ej nedsänkta i marken och alltför tunna för att kunna motstå trycket från stenmassan därinnanför, utan att motsvarande tryck utifrån håller dem upprätta.

Exakta motsvarigheter till denna grav stå ej att finna vare sig i vårt land eller inom det övriga Östersjöbäckenet. Röset företer dock en sådan kontur, att man har all orsak att kalla det, om ej en skeppssättning, så dock skeppsliknande, och sålunda jämföra det med liknande på andra orter. Litteraturen omnämner ett par skeppssättningar på Finlands fastland.¹ Utan att ha besökt de två lokalerna, en i Luopioinen och den andra i Korpilahti, alltså i mellersta Finland, vågar jag dock med stöd av en fotografi i NM:s topografiska arkiv avliva dessa notiser och tillskriva hoparna en samverkan mellan naturen, skattsökande människor och alltför ivriga forskares fantasi.²

Skeppssättningar förekomma ganska talrikt i Sverige under vikingatiden, men vi hava ej skäl att söka paralleller bland dem, utan inom en grupp av skeppssättningar från den yngre bronsåldern på Gotland, där sammanlagt ett 100-tal sådana fornlämningar anträffats och dateras till tiden mellan bronsålderns fjärde period och järnålderns första.³ De gotländska sättningarna bestå blott av en kontursträng av på kant ställda stenar med höga »stävar». De brända benen anträffas vanligen i en urna eller en mindre hällkista. Tillsammans med skeppssättningarna förekomma oftast små runda stensättningar och stenkummel.⁴ Från Gotland synes idén med begravning i stenskepp hava spritt sig till kringliggande kuster. På Rigabuktens sydväststrand ligger en grupp om sammanlagt nio sådana sättningar.⁵ De kurländska skeppen skilja sig från de gotländska däri, att de hava en gles stenläggning mellan borden och vad själva graven beträffar uppvisa större nyansrikedom än i gravformens hembygd. De kurländska skeppen tillhöra med säkerhet yngre bronsåldern, men huruvida detta är fallet med skeppssättningarna på Öland⁶ och Bornholm,⁷ en fråga där olika uppfattning synes råda, är av mindre betydelse för oss. Under de senaste åren har Dreijer upptäckt och undersökt några skeppssättningar på Åland, vilka närmast likna de kurländska och de yngsta gotländska och liksom de torde härstamma från bronsåldern.⁸

¹ Hist. Ark. I, s. 150—152; Hist. Ark. IV, s. 174—175.

² En skeppsformig stensättning, 20 m lång och 3 m bred, skall finnas i Kovero by i Letala (fi. Laitila) på Kalevanpoika backe, Suomi II: 9, s. 97.

³ H. Hansson, Gotlands bronsålder. Kungl. Vitt. Hist. och Ant. Akad. Handl. 37: 1, s. 61.

⁴ Ibidem, s. 67.

⁵ E. Sturms, Die Bronzezeitlichen Funde in Lettland, Congr. sec. Rigae, s. 111 ff.

⁶ E. Sturms, op.cit., s. 139.

⁷ H. Hansson, op. cit., s. 86.

⁸ M. Dreijer, Skeppssättningarna på Grytverksnäset, Åländsk odling 1938 nr 3, sid. 21 ff.

Fig. 3. Avlångt röse på Annikkalankangas.

i allmänhet plägar vara fallet i vårt land, varigenom röset gör ett främmande intryck. Att röset i motsats till de gotländska skeppsbesättningarna är stenfyllt, behöver däremot inte utesluta frändskap. Idén att bygga gravnen i skeppsform har måhända över havet nått Österbotten och där vunnit burskap; så genomgripande har den nya strömningen dock ej varit att man vågat underlåta att förse den döde med stenpackning. Om gravformen är påverkad av en gutnisk krets så har i varje fall den begravne varit en inhemska man och de som ombesörjt hans begravning beroende av inhemska sedvänjor och föreställningar.

Murhaasto-röset uppvisar även likheter med det ovan omtalade från Eura (se ovan s. 36), fastän likheterna äro av något annat slag än då det gällde Riitasaari-röset. I båda fallen ha vi en huvudbegravning med obränt lik inom två koncentriska murar (i Eura-fallet visserligen dessutom inom en hållkista) samt omedelbart utanför den inre ringen en vasallbegravning med likbränning och i vardera fallet därtill mindre hopar av brända ben. Om de båda rösen ej äro samtida, så tillhöra de dock otvivelaktigt samma kulturkrets.

Annikkalankangas.

Uppmuntrad av Murhaastogrävningens vackra resultat undersökte jag sommaren 1939 ett c:a 1 km därifrån i söder liggande röse, som före-

Murhaastoröset kan inte direkt parallelliseras med de gotländska och deras avläggare. Dels är det, som av ovan nämnda konstruktionsdetaljer torde framgå, inte fullt säkert, att byggaren överhuvud ursprungligen avsett skeppsform eller ens en långsträckt form. Det är möjligt att till ett ursprungligen ovalt röse med de i våra bronsåldersgravar ganska vanliga två koncentriska stenringarna vid en senare begravning fogats en ny del, som förbundet det äldre röset med den stora stenen i rösets nuvarande västända. Å andra sidan är kantsättningen mera regelbunden och kantstenarna högre än vad

Fig. 4. Kylänpää by med Nikonkallio, den lilla skogsdungen emellan de två större, strax ovanför vägkröken i bildens mitt.

tedde en viss yttre likhet med det ovan beskrivna. Röset befinner sig på Annikkalankangas skogsskifte i Keskikylä by på högsta punkten av en moränås. Andra fornlämningar finnas ej i omedelbar närhet. Röset är anlagt mellan två stora jordfasta stenar och har dessa stenar medräknade en längd av knappt 14 m i nordväst—sydöst och en största bredd av 4 m (se fig. 3). Redan då mossan avlägsnades från stenarna kunde man se, att anläggningen i ingen händelse var lika regelbunden som Murhaastoröset. Regelbunden kantsättning saknades och inte heller den inre konstruktionen erbjöd något större intresse. Röset var bredast och högst i de båda ändarna, medan mitten närmast hade karaktären av en förenande brygga. Stenarna voro till största delen lätt burna och lågo i två lager. I bottenlagret kunde man otydligt urskilja ett slags cellindelning, som dock var alltför oregelbunden för att tillåta några slutsatser och måhända var helt tillfällig. Inga fynd, inte ens av brända ben gjordes. Det föreföll mig dock troligt att röset var en gravanläggning.

Nikonkallio.

I Kylänpää by (fig. 4), på vänstra stranden av Laihela å och c:a 600 m från ån ligger Nikonkallio, en liten bergskulle med fyra rösen av tämligen ordnärt utseende. Ett av dem mäter 11 m, de övriga c:a 7 m tvärsöver. De äro alla ganska illa medfarna, ty över kullen löper ett stengärde, till vilket rösen fått ge material. Av rösenas konstruktion lika litet som av deras läge kan man sluta sig till om de äro från järnåldern eller bronsåldern. Avståndet till den egentliga järnålderns sydligaste hittills kända gravar är drygt

Fig. 5. Nikonkallio från söder.

3 km, medan avståndet till bronsåldersgravar är något mindre. I detta sammanhang kan observeras att i samma by, Kylänpää, tidigare gjorts två fynd från bronsåldern, en holkyxa av östlig Mälartyp¹ och en rombformig skafthålsyxa.² I grannbyn Torstila har även ett fynd av det senare slaget gjorts.

Det var för att om möjligt fastställa järnåldersbebyggelsens sydgräns i Laihela ådal, som jag sommaren 1938 beordrades att undersöka ett av Nikonkalliorösen. Jag valde ut ett av de mindre, som låg på kullens sydsluttning (fig. 5). Det var anlagt på sandgrund kring en stor sten, som med knapp möda gick att rubba. Jordfast var mittstenen ej. Runt röset och ställvis i dess mitt stucko delar av berggrunden fram, ojämn och förvittrad. Kantsättning fanns endast på öst- och sydsidorna, på de andra sidorna ersattes den av berget. Stenarna voro överhuvud tämligen små och lagda i ett à två lager. Några särskilda anläggningar kunde jag ej konstatera.

Fynden voro tämligen rikliga. Brända ben anträffades på en c:a 4 m² stor areal söderom mittstenen samt enstaka benskrivor spridda över hela gravbotten. Dessutom hittades några obrända benbitar av något djur

¹ A. Hackman, Die Bronzezeit Finnlands, FFT XVII, s. 389, fig. 29.

² A. Ayräpää, Nackengebogene Äxte aus Finnland und Estland, Verh. GEG XXX, s. 89 f.

och en mjölkttand av älg.¹ Huruvida dessa sistnämnda höra samman med de övriga fynden eller äro av sekundärt ursprung är ovisst; man kan i detta sammanhang hänvisa till att obrända djurben, tänder och musselskal ej äro ovanliga i rösenas ytlager,² möjligen äro de vittnesbörd om senare tiders vidskepelse och det ännu under vårt sekel förekommande offrandet till jordens makter.

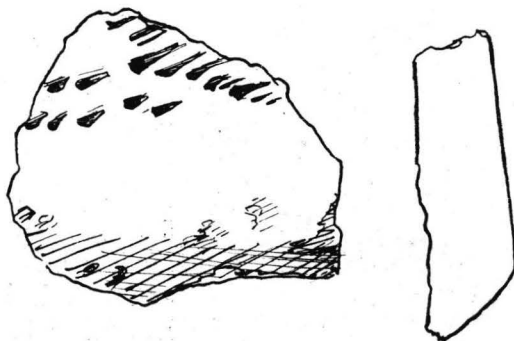

Fig. 6. Ornerad krukbit från Nikonkallio. 1/1.

I röset anträffades en ovanligt stor mängd lerkärlsskärvor, spridda över hela den undersökta arealen och för det mesta inbäddade i botten-sanden ändå till 20 cm djupt. Skärvorna voro i anmärkningsvärd grad nötta i brottyorna, en omständighet, som bibringat mig övertygelsen, att de ej äro att anse som gravfynd, utan tillhöra ett äldre fyndskikt. Det har vid en senare genomgång av fyndmaterialet slagit mig, att flere av fynden snarare likna avfall på en boplats än avsiktligt nedlagda gravgåvor. Lerkärlsskärvornas nötta kanter är ett fenomen, som är ovanligt t.o.m. på våra intensivast använda stenåldersboplatser och tyda på att bitarna varit utsatta för flitig kringkastning. Och dylikt avfall lägger man väl ej ned som offer i en grav, ens som pars pro toto. Även de nedan beskrivna övriga fynden synas mig bestyrka uppfattningen att under gravanläggningen funnits ett boplatslager. Platsen kan ur topografisk synpunkt väl tänkas som en boplats.

För att återgå till keramiken, var denna av två slag. Ett, måhända flera kärl voro av ett poröst, gulbrunt gods, starkt påminnande om den i äldre järnåldersrösen vanliga, s.k. epineolitiska keramiken.³ En skärva av detta slag har ett otydligt ornament med en gles och oregelbunden kamstämpel (fig. 6). En bottenrandbit visar oss plan botten och en i flack brytning uppstigande vägg (fig. 7). Skärvorna av detta slag äro ej kantnötta.

De flesta skärvorna voro av fast, mörkgrått gods. Av de tillvaratagna kantbitarna att döma, härstamma de från åtminstone fyra kärl (fig. 8).

¹ Enligt bestämning av fil. dr A. Kalela.

² T.ex. Mujanvainio i Laihela och Krejansberget i Sjundeå.

³ Jfr A. Hackman, Förvärv 1915, sid. 60, fig. 2 och om Nylands kolonisation (Nist. Tidskrift för Finland 1917), s. 224 f.; A. M. Tallgren, Eräitä epäselviä muinaislöytöjä, SM 1934, s. 39 ff.

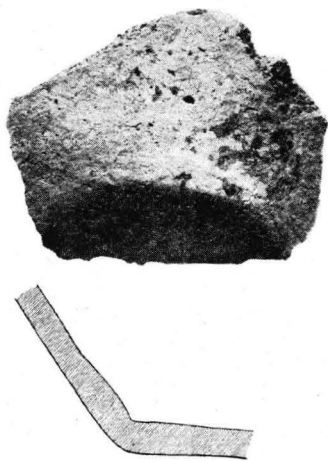

Fig. 7. Bottenbit av kruka från Nikonkallio. $\frac{1}{2}$.

Såväl inre som yttre ytor äro »skrapade» och några skärvor hava djupt intryckta, tämligen stora gropar. Randen är på ett kärl insvängd, på ett annat utsvängd, på några skärvor stiger den rakt upp. Ett par skärvor uppvisa en brytning, som låter en förmoda att de äro från buken på dubbelkoniska kärl. Keramik av detta slag finnes ej från stenåldern, och inte heller bland den äldre järnålderskeramiken har jag vid en flyktig granskning av de viktigaste fynden¹ kunnat finna några likheter. Bronsålderskeramiken i västra Finland är alltför litet känd, för att jämförelse med de få skärvor som representera denna skall bli fruktbarande, medan den östra kulturkretsens keramik till sin natur är »epineolitisk». Keramik från Nikonkallio ger oss

alltså inga säkra hållpunkter för dateringen.

En grupp lerskärvor voro brända nästan till slagg, en av dem tillät rekonstruering av ett kärl med mycket tjocka väggar och en form påminnande om en nutida filbunke. Dessa skärvor synas härstamma från en smältdegel av det slag som anträffats t.ex. i verkstadsfyndet från Haag i Danmark.²

Några tiotal skärvor böra förklaras som fragment av »förlorade» gjutformar (fig. 9). Två av fragmenten hava en svagt konkav formyta, som om i dem gjutits ett platt, något bukigt föremål, medan de flesta bitarna härstamma från formar för nålar eller barrar av 3—4 mm:s genomskärning. Godset är starkt sandblandat och rödbränt, några av skärvorna tyckas bestå av enbart petrifierad sand.

Metoden att gjuta i förlorad form är väl lika gammal som bronsgjutningen överhuvud, och ännu i våra dagar är den ett gängse arbetssätt. Förhistoriska fynd av sådana formfragment ha gjorts från Onega i nordöst³

Fig. 8. Kantbitar av lerkärl från Nikonkallio. Ca $\frac{2}{3}$.

¹ Främst Ketohaka och Palomäki i Uskela, Penttala i Nakkila, Koitö i Borgå sn, Untamala i Letala, Torttila i Harjavalta.

² C. Neergaard, Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1908, s. 288, fig. 2 & 3.

³ A. M. Tallgren, Archaeological Studies in Sovjet Russia, ESA X, s. 159.

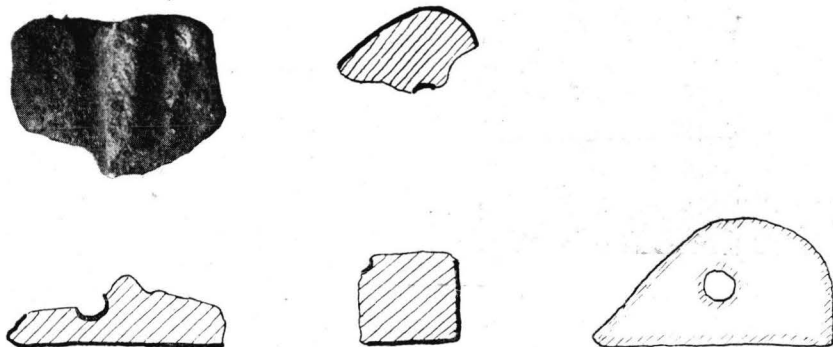

Fig. 9. Bitar av gjutformar. $\frac{1}{4}$.

till Thüringen och Böhmen i sydväst.¹ De senaste åren ha ett flertal fynd gjorts i de baltiska länderna² och det är helt säkert en tillfällighet att Nikonkalliofyndet är det första inom den skandinaviska bronsålderns hemisfär.

Tidigare kända förlorade gjutformar av lera hava alla varit för armer eller halsringar, men även det kan vara en tillfällighet.³ Flertalet av de gjorda fynden äro från yngre bronsåldern, och det är ju möjligt, att man under järnåldern övergått till att gjuta i sand, men något bevis härför sakna vi än så länge. Det lilla vi av Nikonkallio-formarna kunna sluta oss till angående de gjutna föremålen, ger ej några fästpunkter för datering. Måhända kan man dock hava skäl att hålla i minnet att nålar av olika slag bliva vanliga prydnadsföremål i Skandinavien bronsålder från dennas 5. period.

Även beträffande gjutformsfragmenten gäller detsamma, som jag ovan framhöll på tal om keramiken. Det rör sig ej om några formar som brutits sönder vid graven, utan om typiskt avfall, sådant som kvarblivit på arbetsplatsen.

Nämner jag slutligen att under gravstenarna hittades ett 50-tal kvartsskärvor, bland dem två flitigt begagnade skrapor (fig. 10), några skärvor av skandinavisk (?) flinta, av dem två med pryddlig kantretusch (fig. 11) samt små fragment av något polerat benföremål, har jag uppräknat alla fynden.

¹ A. Auerbach, Bruchstücke einer verlorenen Gussform aus Ostthüringen, Studien zur vorgeschichtlichen Archæologie, A. Götze dargebracht, s. 165 ff.

² Se bl. a. R. Indreko, Asva linnus-asula, Muistse Eesti linnused, Tartu 1939, s. 35, fig. 13: 2.

³ Tallgren omnämner i SM 1934 s. 39 ff. en gjutform av detta slag från boplatsen vid Räsälän Hovi, men förbigår ett på samma boplats anträffat fragment av en form för ett stångformigt rakt föremål med c:a 3 mm:s genomskärning (NM n:o 3440: 259).

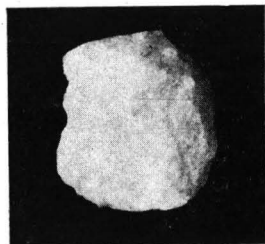

Fig. 10. Skrapa av kvarts.
 $\frac{1}{1}$.

Fig. 11. Flintbit med
kantretusch. $\frac{1}{1}$.

Vi skulle således hava ett dubbelfynd att göra med. En boplats möjligen från yngre bronsåldern med keramik, fragment av en smältdegel, gjutformar, kvarts och flinta samt en grav som anlagts ovanpå boplatslagret, möjligen i direkt anslutning till och med kännedom om detta, måhända helt oberoende av den äldre bosättningen. Av fynden skulle endast de brända benen höra samman med gravanläggningen, vilken sålunda fortfarande är odaterad. Att något samband existerar mellan boplatsen och graven är ej omöjligt — man kan hänvisa till de magiska föreställningar som i alla tider varit förknippade med metallhanteringen. Det är säkerligen mera än en tillfällighet att spår av smedjor ofta anträffas på våra järnåldersgravfält, där de helgade krafter likbegängelsen skänkt platsen, utnyttjats av den magiskt beroende smideskonsten. Omvänt kan en smedjebacke med sina tomtar och andra halvt andliga väsen tänkas vara en lämplig bostad för de avlidnas andar.

Det problem, järnåldersbebyggelsens sydgräns i Laihela, som föranledde Nikonkalliogrävningen, har ej fått sin lösning. I stället ha vi fått andra frågor att besvara, något som ej är möjligt utan nya grävningar. Skulle min övertygelse att vi hava att göra med en boplats från den yngre bronsåldern visa sig vara riktig, så får Nikonkalliofyndet som det första i sitt slag en kardinal betydelse för kännedomen om vår äldre metallålder.

C. F. Meinander.

REFERAT.

Einige Grabhügel in Laihia.

Verfasser untersuchte 1936 einen Grabhügel auf *Riitasaari* im Kirchspiel Laihia (schwedisch Laihela) im südlichen Österbotten. Der Hügel war rechteckig, 13 m in ost-westlicher und 4,5 m in süd-nördlicher Richtung (Abb. 1). Im Bodenlager des Grabhügels wurden Querwände aus aneinander gereihten Steinen beobachtet. Die einzigen Funde waren verbrannte Knochen und ein Mahlstein. Verfasser nimmt an, dass der Grabhügel in der jüngsten Bronzezeit oder in der vorrömischen Eisenzeit angelegt worden ist.

Im Jahre 1938 wurde ein schiffsförmiger Grabhügel (Abb. 2) in *Murhaasto* in demselben Kirchspiel untersucht. Sachfunde wurden nicht gemacht. Der östliche Teil des Grabes hat vermutlich eine unverbrannte Leiche enthalten, während sich im westlichen in einer Senkung der Bodenfläche verbrannte Knochensplinter fanden. Verfasser vergleicht den Grabhügel mit ähnlichen aus der jüngeren Bronzezeit auf Gotland, Åland und in Kurland.

In einem 1938 auf *Nikonkallio* in demselben Kirchspiel untersuchten Hügel fanden sich Fragmente von verlorenen Gussformen aus Ton für Nadeln oder Pfriemen (Abb. 9), Stücke von einem Schmelztiegel, Tongefässcherben (Abb. 6—8) sowie Quarz (Abb. 10) und Feuerstein (Abb. 11). Ausserdem enthielt das Grab verbrannte Knochen. Verfasser erwägt die Möglichkeit, dass das Grab an einem Werkstättenplatz aus vorchristlicher Zeit angelegt worden sei. Das Grab ist undatiert.
